

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА**



Факультет філології

Кафедра української мови

Силабус навчальної дисципліни

**«ЕЛЕМЕНТИ ЕТИМОЛОГІЇ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ»**

Освітньо-професійна програма «Середня освіта (Українська мова і література)»

Спеціальність А4 Середня освіта (за предметними спеціальностями)
Предметна спеціальність А4.01 Середня освіта (Українська мова і література)

Галузь знань А Освіта

Затверджено на засіданні кафедри
Протокол № 1 від 28 серпня 2025 р.

м. Івано-Франківськ - 2025

1. Загальна інформація	
Назва дисципліни	Елементи етимології на уроках української мови в загальноосвітній школі
Викладач	Пена Любов Іванівна
Контактний телефон викладача	0972168948
Е-mail викладача	liubov.pena@pnu.edu.ua
Формат дисципліни	Очний
Обсяг дисципліни	3 кредити ЄКТС, 90 год.
Покликання на сайт дистанційного навчання	https://d-learn.pnu.edu.ua
Консультації	Обговорення загальнометодологічних і загальнонаукових аспектів курсу, особливостей виконання різних форм робіт. Згідно з графіком консультацій.
2. Анотація до навчальної дисципліни	
<p>Дисципліна «Елементи етимології на уроках української мови в загальноосвітній школі» є важливою частиною фахової освіти студентів української філології та майбутніх висококваліфікованих фахівців у галузі освіти. Під час її вивчення здобувачі поглиблюють знання, здобуті в курсі сучасної української літературної мови, детальніше знайомляться з етимологією як розділом мовознавчої науки. Засвоєні знання та вміння з цього предмету є основою для ефективного їх упровадження в практику шкільного курсу мови, засобом зацікавлення до вивчення рідної мови в загальноосвітніх закладах, спонукатимуть до глибшого пізнання мови як явища як студентів – потенційних учителів, так і їхніх майбутніх вихованців.</p>	
3. Мета і цілі навчальної дисципліни	
<p>У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен здобути:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ глибокі знання з етимології як мовознавчої дисципліни з метою впровадження їх у навчальний процес загальноосвітніх закладів; ▪ усвідомлення й розуміння завдань етимології як галузі лінгвістики, відмінності наукової та народної (побутової) етимології, принципи наукової етимології; ▪ навички застосування елементів етимології на уроках української мови під час вивчення різних її розділів; ▪ навички самостійної роботи з довідковими джерелами (етимологічними словниками, посібниками, довідниками тощо); ▪ здатність виконувати власне дослідження на належному рівні; ▪ знання та розуміння предметної області й професійної діяльності вчителя; ▪ здатність бути креативним, застосовувати теоретичні знання в практичних ситуаціях; ▪ здатність активно застосовувати професійно-профільні знання, уміння й навички з мовознавчих дисциплін, зокрема етимології, у загальноосвітніх навчальних закладах різних типів із використанням передових освітніх технологій; ▪ здатність до абстрактного мислення, аналізу, синтезу, самостійного оволодіння новими знаннями; ▪ уміння аналізувати, систематизувати та узагальнювати результати наукових досліджень у сфері мовознавства, зокрема етимології, оцінювати результати власних наукових досліджень із використанням сучасних методів науки, інформаційних та інноваційних технологій; ▪ навички пошуку, обробки та аналізу інформації з різних джерел, кваліфіковано презентувати результати професійної (педагогічної, наукової, інноваційної) 	

діяльності із застосуванням сучасних інформаційних технологій.

4. Програмні компетентності

Інтегральна компетентність: Здатність розв'язувати складні завдання і практичні проблеми в галузі середньої освіти, що передбачає застосування теорій і методів освітніх наук і характеризується комплексністю й невизначеністю педагогічних умов організації навчально-виховного процесу в основній (базовій) середній школі.

Загальні компетентності:

1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу, вироблення власної дослідницької стратегії й реалізації її у професійній діяльності.
4. Здатність бути креативним, застосовувати теоретичні знання в практичних ситуаціях.
7. Здатність навчатися й оволодівати новими знаннями.
12. Здатність виконувати власне дослідження на належному рівні.
14. Здатність використовувати мовно-літературні знання в освітній діяльності.

Фахові компетентності:

1. Здатність активно застосовувати професійно-профільні знання, уміння й навички з мовознавчих, літературознавчих, психолого-педагогічних дисциплін із використанням передових освітніх технологій у загальноосвітніх навчальних закладах різних типів.
11. Здатність здійснювати власне дослідження в освітній діяльності, узагальнювати й оприлюднювати результати розроблення актуальної проблеми (у фахових виданнях, виступах тощо).
17. Здатність ефективно і компетентно брати участь у різних формах наукової комунікації (конференції, круглі столи, дискусії, наукові публікації) в професійній сфері.

5. Програмні результати навчання

7. Уміти працювати з теоретичними та науково-методичними джерелами (зокрема цифровими), віднаходити, обробляти й систематизувати інформацію, використовувати її в освітньому процесі.
12. Володіти методами літературознавчих та мовознавчих досліджень, компаративного аналізу, інтерпретації художнього тексту.
21. Забезпечувати дотримання правил академічної доброчесності у власній навчальній, науковій, педагогічній діяльності.
22. Здатність навчатися впродовж життя і вдосконалювати з високим рівнем автономності набути під час навчання кваліфікацію.

6. Організація навчання

Обсяг навчальної дисципліни

Вид заняття	Загальна кількість годин
лекції	12
практичні заняття	18
самостійна робота	60

Ознаки навчальної дисципліни

Семестр	Спеціальність	Курс (рік навчання)	Обов'язкова / вибіркова
7	А 4 Середня освіта	4	вибіркова

Тематика навчальної дисципліни

Тема	Кількість годин		
	лекції	практ. заняття	сам. роб.
Тема 1. Етимологія як розділ мовознавства. Історична лексикологія та етимологія. Завдання	2	1	4

етимології. Внутрішня форма слова як важливе поняття етимології. Наукова і народна (побутова) етимологія.			
Тема 2. Принципи наукової етимології. Принципи наукової етимології: фонетичний, семантичний, словотвірний, генетичний, речовий, просторовий. Деетимологізація. Лінгводидактичні основи вивчення елементів етимології в загальноосвітніх школах.	2	1	10
Тема 3. . Зародження і розвиток етимологічних знань. Історія мови та етимологія. Короткі відомості про зародження й розвиток етимологічних знань від давнини до сучасності та використання їх у шкільному курсі української мови (на уроках, факультативних заняттях та гуртковій роботі).		1	5
Тема 4. Фонетика та етимологія. Елементи етимології на уроках української мови під час вивчення та повторення розділу «Фонетика» (у різних класах). Різні фонетичні зміни, що супроводжують деетимологізацію слова. Явища асиміляції, гаплогії, метатези, синкопи та ін. З'ясування походження деяких слів української мови.		1	5
Тема 5. Словотвір та етимологія. Елементи етимології під час вивчення морфеміки і словотвору в загальноосвітній школі. З'ясування походження деяких слів української мови.	2	2	5
Тема 6. Розвиток значень слів і етимологія. Елементи етимології під час вивчення й повторення розділу «Лексикологія» в школі (у різних класах). Походження імен (антропонімів). З'ясування походження деяких слів, у т.ч. власних назв українських населених пунктів.		2	6
Тема 7. Аналогія в мові та в етимологічних дослідженнях. Що таке етимологічний аналіз? Комплексний підхід до етимологічного аналізу та можливість його застосування на уроках української мови в загальноосвітній школі. Робота, спрямована на з'ясування походження деяких слів української мови.		2	5
Тема 8. Діалекти й етимологія та вивчення їх на уроках української мови у школі. Елементи етимології під час вивчення й повторення розділу «Лексикологія» в школі, зокрема під час розгляду діалектної лексики. Робота, спрямована на з'ясування походження деяких слів української мови.	2	2	4
Тема 9. Етимологія запозичень. Етимологізація запозичених слів: звуки і звукосполучення, ускладнення морфемної будови слова, слова-гібриди тощо. Етимологічні дублети. З'ясування походження деяких чужомовних власних і загальних назв. Елементи етимології під час вивчення		2	4

правопису іншомовних слів.			
Тема 10. Кальки й етимологія. Що таке калька? Види кальок. Двомовність і кальки. Кальки і пуризм. Вивчення кальок у шкільній програмі. Робота, спрямована на з'ясування походження деяких слів української мови.	2	2	4
Тема 11. Етимологія і фразеологія. Етимологічний аналіз української фразеології у шкільному курсі мови. Етимологічне коментування у збірниках паремій. Становлення української фразеологічної етимології. Роль етнокультури в етимологізації фразеологізмів. Моделювання як метод етимологізації фразеологізмів. З'ясування походження найбільш уживаних фразеологізмів української мови.	2	1	4
Тема 12. Робота з етимологічними словниками. Роль словників (у т.ч. етимологічних) у засвоєнні учнями рідної мови. З'ясування походження слів за допомогою етимологічних словників та довідкової літератури.		1	4
ЗАГАЛОМ:	12	18	60
7. Система оцінювання навчальної дисципліни			
Загальна система оцінювання навчальної дисципліни	<p>Система оцінювання курсу відбувається згідно з критеріями оцінювання навчальних досягнень студентів, що регламентовані в університеті: Положення про організацію освітнього процесу та розробку основних документів з організації освітнього процесу у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника та Порядок організації та проведення оцінювання успішності здобувачів вищої освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.</p> <p>Загальна максимальна сума балів за курс – 100 балів і є середнім арифметичним балів (з урахуванням коефіцієнтів) за виконання практичних завдань, тестування, самостійну роботу, контрольну роботу.</p> <p>Студент, який не набрав щонайменше 50 балів за відомістю №1, має право скласти залік за відомістю № 2 чи № 3.</p>		
Вимоги до письмових робіт	Концептуально конкретне й емпірично верифіковане висвітлення питань.		
Практичні заняття	Опрацювання програмових питань зі всіх тем курсу. Форма: усне повідомлення, дискусія, реферативне повідомлення, аналіз першоджерел, виконання вправ і завдань, написання конспекту уроку (факультативного, гурткового заняття) з використанням набутих знань з етимології.		
Умови допуску до підсумкового контролю	Під час визначення рейтингового підсумкового контролю враховується опрацювання тем, успішне виконання тестових завдань і контрольної роботи, КСР.		
Підсумковий контроль	Підсумковий контроль – залік, який виставляється за результатами роботи протягом семестру. Форма повторного складання – комбінована.		

8. Політика навчальної дисципліни

Студент повинен добросовісно готуватися до всіх видів поточного та підсумкового контролю, дотримуватися правил академічної доброчесності.

Академічна доброчесність. У «Кодексі честі Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника» встановлені загальні морально-етичні принципи та правила поведінки, яких мають дотримуватися всі учасники навчально-освітнього процесу. За цим документом представники університетської громади повинні дотримувати принципу академічної доброчесності та у всій своїй навчальній та викладацькій діяльності зобов'язані діяти порядно, доброчесно. <https://pnu.edu.ua/polozhennia-pro-zapobihannia-plahiatu/>. За дотриманням членами університетської громади морально-етичних та правових норм цього Кодексу відповідає «Комісія з питань етики та академічної доброчесності» при університеті, яка відстежує і регламентує поведінку здобувачів освіти в навчальному процесі. <https://pnu.edu.ua/polozhennia-pro-zapobihannia-plahiatu/>.

Відвідування занять. Урегульовано «Положенням про організацію освітнього процесу та розробку основних документів з організації освітнього процесу в Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника» <https://nmv.pnu.edu.ua/нормативнідокументи/polozhenja/>. У разі пропуску занять здобувачі освіти повинні відпрацювати їх індивідуально в письмовій чи усній формі, щоб виконати всі завдання поточного і підсумкового контролю.

Навчання за індивідуальним графіком. Студенти, які навчаються за індивідуальним графіком, опрацьовують частину теоретичного матеріалу самостійно з обов'язковим проходженням усіх тестувань у системі дистанційного навчання d-learn.pnu.edu.ua та виконанням усіх завдань відповідно до індивідуального графіку навчання, складеного та погодженого з викладачем на початку семестру. Умови навчання за індивідуальним графіком регламентовано [Положенням про порядок навчання здобувачів вищої освіти за індивідуальним графіком у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника](#).

Неформальна освіта. Порядок здобуття неформальної освіти та визнання її результатів регламентує «Положення про визнання результатів навчання, здобутих шляхом неформальної освіти, в Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника». <https://nmv.pnu.edu.ua/нормативні-документи/polozhenja/>. Для здобуття неформальної освіти рекомендовано використання платформ Coursera, Prometheus, Udemy, EdEra та ін.

Повторне вивчення дисципліни. Студент, який не набрав 50 балів за відомістю №3, має змогу проходження курсу вдруге відповідно до [Положення про порядок повторного вивчення навчальних дисциплін \(кредитів ECTS\) в умовах ECTS](#) або відраховується з навчального закладу.

Наприкінці курсу студенти можуть надати відгуки та пропозиції щодо якості викладання дисципліни на сайті <https://d-learn.pnu.edu.ua>.

9. Рекомендована література

1. Булаховський Л.А. Нариси з загального мовознавства. Київ, 1959.
2. Вихованець І.Р. Таїна слова. Київ, 1990. 284 с.
3. Голянич М.І. Внутрішня форма слова і дискурс: Монографія. Івано-Франківськ : Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2008. 296 с.
4. Голянич М.І. Внутрішня форма слова і художній текст: Монографія. Івано-Франківськ : Плай, 1997. 178 с.
5. Етимологічний аналіз української фразеології. *Ужченко В.Д., Ужченко Д.В. Фразеологія сучасної української мови: Навчальний посібник.* Київ : Знання, 2007. С. 366-403.
6. Етимологічний словник української мови: У 7 т. Київ : Наукова думка, 1982. 633 с.;

1985. 572 с.; 1989. 552 с.; 2003. 656 с.; 2006. 704 с.; 2012. 568 с.

7. Коваль А.П. Знайомі незнайомці: походження назв поселень України. Київ : Либідь, 2001. 304 с.

8. Коваль А.П. Пригоди слова. Київ, 1985. 207 с.

9. Коваль А.П. Слово про слово. Київ, 1986. 384 с.

10. Коваль А.П. Спочатку було Слово: Крилаті вислови біблійного походження в українській мові. Київ : Либідь, 2001. 312 с.

11. Клименко Н.Ф. Як народжується слово. Київ, 1991. 288 с.

12. Пена Л.І. Вибіркова дисципліна «Елементи етимології на уроках української мови в загальноосвітній школі»: деякі аспекти вивчення. *Вісник науки та освіти* (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»): журнал. 2025. № 12 (42) 2025. С. 926-940.

13. Скаб М.В., Скаб М.С. Українська етимологія: навчальний посібник. Київ : ВЦ «Академія», 2025. 280 с.

14. Скрипник Л.Г., Дзятківська Н.П. Власні імена людей: словник-довідник. Київ : Наукова думка, 1996. 335 с.

15. Українська мова. Енциклопедія. 4-е вид. Київ : Укр. енциклопедія ім. М.П.Бажана, 2013.

16. Українська мова. Енциклопедія / За ред. І.В.Муромцева. Київ : Вид-во «Майстер-клас», 2011. 400 с.

17. Чак Є.Д. Барви нашого слова. Київ, 1989. 176 с.

18. Чак Є.Д. Таємниці слова. Київ : Веселка, 1991. 226 с.

19. Публікації в журналах «Мовознавство», «Українська мова», присвячені етимологічним студіям.

Любов Іванівна Пена,
доцент кафедри української мови